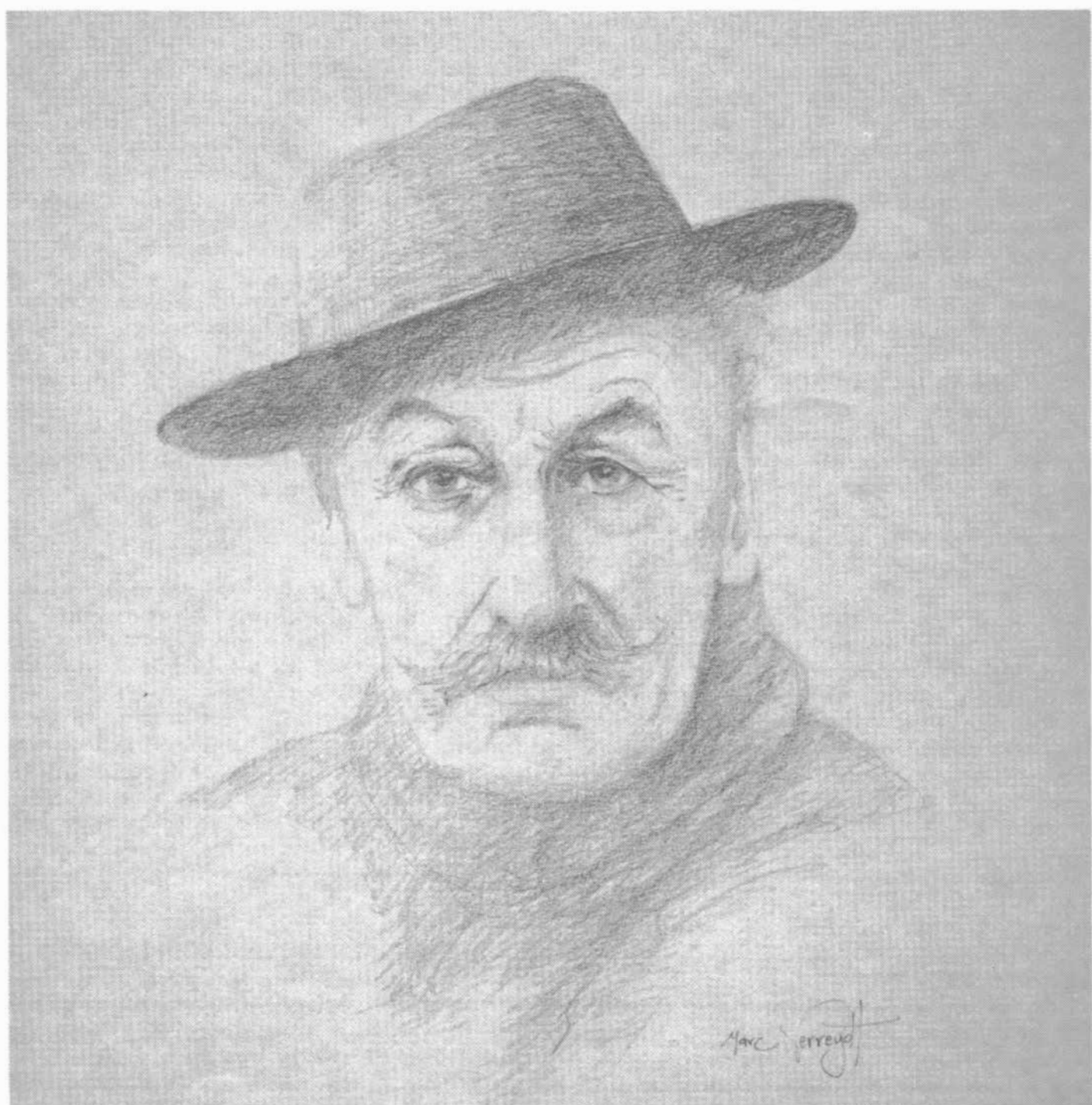

De Poemp

DF

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT HEEMKRING
DAVIDSFONDS NIJLEN - Nr. 11 - MAART 1985

Een fraai portret van kunstsmid August Hermans (1885-1971), getekend door Mark Verreydt. De werken van Gust worden over de hele wereld gewaardeerd. Ondanks zijn roem bleef deze Nijlense kunstenaar een nederig,

vriendelijk man, door eenieder graag gezien. Misschien hebben wij, Nijlenaars, wel te weinig oog gehad voor zijn werken toen deze wilskrachtige, vastberaden „boerensmid” nog leefde. Lees de verdere kommentaar.

Ten Geleide

Lieve Lezeres,
Beste Lezer,

Is onze geschiedenis een eeuwige herhaling? Je zou het andermaal denken, wanneer je de kronieken van Jozef van Walleghem leest over de „merckenweerdigste voorvallen” van 1789 te Brugge. Deze Jozef van Walleghem wou aanvankelijk pastoor worden. Daarom bezocht hij de kapittelschool van Sint-Donaas en kon lezen en schrijven. Later veranderde hij van mening en werd „mercenier”. In zijn kraam verkocht hij bijna alles : parels, brillen, roskammen, ja, zelfs slaapmutsen. In zijn dagboek beschreef hij al wat hij zag en hoorde : de „merckenweerdigste voorvallen”. Als flamingant (nog voor deze term uitgevonden was) beschreef Van Walleghem b.v. fier het groeiend sukses van de „toneel-speelders der Vlaemsche Schouwburg binnen de stad Brugge”.

NOODT ONDER DEN ARME

Nu wij net een bijzonder strenge winter achter de rug hebben, treft ons des te meer het relaas van de honger-winter van 1788-89. Het brandhout werd schaars en was onbetaalbaar voor de armen. In het „Brugse Vrije” werd jacht gemaakt op wolven en kraaien. De honger heerste alom. Aangrijpend is het verhaal van de arme schoolmeester Duysburg, die doodvroor in zijn bed : „*Daegs naer drijkoningendag is sieur Duysburg meester-schoolmeester wonende omtrent St-Annekercke, 's morgens doodt gevonden, niet zonder grote persumatie (vermoeden) dat hij doodt versteven was terwijl er naer zijn overlijden in dit huys gebrek aen alles door de weynige praticke die hij was hebbende. gevonden wiert, waaruyt men afmeten kan hoe groot den noodt onder de arme en onder de duysenden die uyt het werk zijn moet geweest hebben.*”

Met enkele tijdsaanpassingen kunnen we toestanden herkennen die tot op vandaag voortbestaan. Ook in deze krisistijd krijgt de sociaal-zwakkere het erg te verduren. En kijk eens : in de winter van het jaar 1984-1985 stierf - toevallig ook te Brugge - iemand van de erge vrieskou.

DE LANGE WEG

Voor ons, mensen van de Heemkring, is de geschiedenis echter geen eeuwige herhaling zonder hoop. Het leven van onze voorvaderen moet ons inspireren om nu een betere toekomst voor te bereiden. De weg kan lang zijn, met vallen en opstaan verlopen. Maar wij zullen hem samen gaan en onvermoeid aan onze kinderen de schoonmenselijke waarden van ons Vlaamse volk doorgeven!

Met genegen groet vanwege gans het redactieteam:

*Walter Caethoven

Een dorp van kleine dingen...

De molens van Nijlen.

Velen bezoeken historische steden en staan er terecht in bewondering voor architectonische schoonheid van de gebouwen, en de geschiedenis ervan. Maar die kennis van en waardering voor het volkseigene, is bij vele anderen zoek. Het alledaagse is de normaalste zaak: zo vindt men de schoonheid van ons eigen Nijlens landschap zo gewoon, dat men ze nog wel ziet, maar nooit „bezieet”. En wat men niet kent, mint men ook niet.

Daaraan willen de mensen van "De Poemp" wat doen. Wij zullen trachten zoveel mogelijk uw aandacht te vestigen op de schoonheid van Nijlen en op de doodgewone en simpele dingen, die van het leven van onze voorouders deel uitmaakten. Het echte volksleven met zijn gebruiken, zijn geloof, zijn kunst en zijn folklore.

Geen gemakkelijke opgave. Vooral niet als men weet dat Nijlen nooit rijk geweest is aan historische gebouwen of monumenten, personen van aanzien of geschiedkundige figuren. En als er dan monumenten zijn afgebroken, verloren gegaan, wegge-moffeld, of gewoon vergeten. Laten wij samen op speurtocht gaan en denken aan "De nederige grootheid van de kleinste dingen".

Waar die molen staat...

Ik weet een heerlijk plekje grond, daar waar die molen staat. Ach ja, konden de twee Nijlense molenrompen vertellen, we zouden wat horen. Over het stil gefluister van verliefde paartjes, het gewauwel van een man die te diep in het glas gekeken had en ze voor grote monsters aanzag, het gezwoeg en het talent van de molenaars. Zij zouden ons veel nieuws uit het verleden kunnen vertellen. Want de molenaars waren, na de pastoors, de best geïnformeerde personen in het dorp, echte filosofen en profeten, want iedereen kwam bij hen en sloeg er een praatje met de witte mannen. Ons blijven helaas slechts twee molenrompen over, hoewel er eertijds drie windmolens in Nijlen waren.

Carolusberg

De oudste molen bevond zich waar de Legebaan de Bevelsesteenweg kruist. Wie heeft er niet gehoord over den "houten molen". Gelukkigen die hem nog weten staan hebben, want het is 70 jaar geleden dat hij werdt afge-stookt in september 1914. Deze molen maakte deel uit van het goed "Caerleberghe", algemeen bekend als de Carolusberg. De molen stond op Nijlens grondgebied evenals het molenhuis, de rest op dat van Bevel. Daarom werd hij door de mensen van Bevel ook wel Bevelse molen genoemd, omdat het graan van vele Bevelse inwoners uitsluitend hier gemalen werd. Over het gebied "Caerleberghe" leert ons J.B.Stockmans het volgende.

● *Het molenhuis aan de Bevelsesteenweg, nu als restaurant gebruikt.*

"De oudstbekende eigenaar is Hendrik van Sompeke, natuurlijke zoon van wijlen Jan van Sompeke, die bij akte van 16 mei 1460 aan zijnen zoon Jan en aan zijne dochters, juffers Kerstijne en Margriete wederzijds gehuwd met Floris Colibrand en Roelof Roelofs, zijn hoeve te Beverle, metten "wijntmolen" daer toe behoorende metten huysinghe, gronden ende met al haer toebehoorten".

Meer gekende eigenaars voor ons, althans bij naam, waren de grootouders van Rector de Ram. Joannes Jacobus de Ram en Joanna Maria van Ballaer. De windmolen "Caerleberghe" met de omliggende gronden en huizen werd door hen gekocht in september 1788. Door Pouppez de Kettenis werd de molen volledig herbouwd in 1834. Van 1876 tot 1900 werd de molen uitgebaat door Rikus Blockhuys, wiens weduwe in 1902 hertrouwde met de maaldersgast Oosters. Toen de molen in 1914 werd afgestookt, was hij eigendom van de familie Bergmann-Van Acker uit Lier.

De standaardmolen.

De oudste windmolens in de Kempen waren de standaardmolens, ook staak-of bakmolen genaamd. Ze waren van hout, vandaar ook de naam "houten molen". De molen werd meestal op een heuveltje gebouwd, zo mogelijk op een natuurlijke verhevenheid, anders op een kunstmatig aangelegde "molenberg". De naam standaardmolen komt van de centrale, verticale spil, de standaard, standerd of staak geheten. Deze wordt recht gehouden door middel van tweemaal vier schuine schoorbalken, "afzetten" genaamd. De acht afetten vormen de "voet" van de molen. Deze rusten op de "teerlingen", stenen bouwwerken die gemiddeld 1,40 m boven de grond uitsteken, en \pm 3m diep in de grond verbredend uitlopend, de fundamenten van de molen zijn.

Rond de standaard en de voet wordt de "molenkast" gebouwd. Men kan de molen in de wind zetten, door hem te "verkruien": dit gebeurt langs onder met de "staart". Zo een standaardmolen weegt leeg ongeveer 35 ton. Als we dan nog het graan en het meel bij tellen, komen we vlug tot \pm 40 ton.

Er zijn drie soorten van standaardmolens. Als op de afzetten geen dak gelegd is, dan spreekt men van een standaardmolen met open voet. Indien er wel een dak is, ook wel "Paraplu" genaamd, maar de teerlingen nog zichtbaar zijn, is het een half-open standaardmolen. Wanneer tussen de teerlingen een muur opgetrokken is, zodat er een "Molenkat" gevormd wordt, noemt men hem een standaardmolen met gesloten voet. In 1830 telde de provincie Antwerpen 261 windmolens, en in 1846, 294. Vijftig jaar later in 1896, nog 250. En in 1925 waren er nog 244 molens. Ook hier heeft de industriële revolutie haar werk grondig gedaan: in de provincie resten slechts 12 watermolens, 32 windmolens en 34 molenrompen. Hoe ver zullen wij in de toekomst moeten gaan, om met onze kinderen en kleinkinderen naar een draaiend molenrad te kijken, of naar het zoeven van de molenwieken te luisteren? Moeten wij dan voor alles naar Bokrijk gaan?

(vervolgt)
*Pol Van Camp

Bronnen:

J.B.Stockmans: Geschiedenis van Kessel, Bevel, Nijlen, Emblem en Gestel, Lier, 1910
H.Holemans en P.J.Lemmens: Molens der Zuiderkempen. "Ons Molenheem" 1978
P.Hendriks: Wind en watermolens prov. Antwerpen T.F.P.A. 1984

Mensen van bij ons:

Kunstsmit August Hermans

Volgens de stamboom van de familie Hermans, opgezocht door een naast familielid, is Joannes Baptist Hermans (°16-11-1738), de betovergrootvader van Gust, landbouwer te Westerlo. Zijn zoon Joannes Franciscus Hermans (°17-9-1761), was landbouwer en herbergier te Zoerle-Parwijs en een goede vriend van Manuel Van Gansen, de leider van de Boerenkrijg. Zijn opvolger Joannes Baptist Hermans (°25-3-1799), was hoefsmid te West-Meerbeek. Zijn drie zonen voelden zich aangetrokken tot hetzelfde beroep en werden hoefsmiden: Petrus Jozef te Herentals, Jan Baptist te Olen en Petrus Franciscus Hermans (°3-3-1847), de vader van Gust, te Nijlen.

37 jaar Boerensmid.

August Hermans, geboren op 19 mei 1885, leerde vroeg de stiel van zijn vader en was reeds een bekwaam smid in 1897. In 1907 en 1908 volgde hij hoefsmederij te Lier en behaalde te Brussel zijn diploma.

Aankankelijk was Gust een echte boerensmid. Niet alleen smeedde hij het kleinste en grootste alaam, zoals: harken, schoppen, ricken, ploegen, maar ook het beroep van hoefsmid kende voor hem geen geheimen. Hij maakte zelf de ijzers en nagels voor het beslaan van de paarden. Menigmaal zagen we zijn blote, zwart berookte linkerarm, hangend in de ketting, de blaasbalg trekken, terwijl zijn rechterhand met een ijzeren schopje de zwarte kooltjes zachtjes rond het gloeiende ijzer in het aangewakkere blauwe vuur duwde. Nadien bracht hij met de tang haastig het withete stuk metaal op het aambeeld en bewerkte het met een zware hamer. Die forse mokerslagen gaven het ijzer de juiste vorm, terwijl de gensters als kleine, schitterende sterren in de smidse „rondresten” of tegen de lederen schort van de smid te pletter vlogen. Was het speurend oog van Gust voldaan, dan werd het hoefijzer voorlopig op de hoef van de omhoog vastgesnoerde voor- of achterpoot gepast, terwijl Gust de stinkende, verpestende rook van het verbrande hoorn wegblijs. Nadien werd het gloeiende metaal in een sissend bad afgekoeld, en kon het geduldig op drie poten wachtende paard beslagen worden. Eens de vier ijzers vernieuwd, werden de hoeven zwart geschilderd en gingen boer en paard naar huis en stal. Dat werk heeft Gust met veel liefde 37 jaar lang gedaan.

● *Gust Hermans poseert hier fier voor een van zijn kunstwerken.*

Een kunstenaar.

Gust had vooral aandacht voor bloemen en vooral voor rozen. Was het dank zij de omgang met Louis Van Boeckel en dienst meestergast Ward Hermans te Lier, dat hij het schone leerde ontdekken in de natuur? Met de dansende hamer in de kundige hand, wist hij het ijzer te drijven en te plooiën tot bladeren en die samen te voegen tot bloemen, ze schijnleven te geven al was zwart de enige kleur waarover hij beschikte. Zijn kunstenaars-

drang was niet te stuiten en gaf hem de durf vogels, slangen en andere dieren gestalte te geven. Gust kon het ijzer smeden tot vliegende en rustende uilen. Zijn kunststukken zijn over het ganse land en zelfs tot in het buitenland verspreid geraakt.

Voor kerken en kloosters maakte hij kandelaars, misboek- en wierookhouders; en kruisbeelden (Bevel en Geel). In de St.-Willibrorduskerk bevindt zich een mooie wierookhouder met een prachtige pauw. Zijn staart is een motief uit de catacomben. Palmen maakte hij voor wieler- zowel als voor oorlogshelden: Rik Van Looy won er een van hem te Vorselaar en in Amersfoort (Nederland) bevindt zich een palm voor de gesneuvelde.

Herentals is flink voorzien: luchters hangen in „De Oude” en „De Nieuwe Zalm” en ook De strijd van de Arend met de Slang bevindt zich daar. Antwerpen kreeg luchters (Sirius) en een uil (Tigre Royal). In Zaïre, de vroegere Belgische Congo, bevinden zich talrijke luchters en een haan. Voor staatsminister Deveze maakte Gust „De Ooievaar onder de Palmboom” en voor de heer Verbist een lampekap.

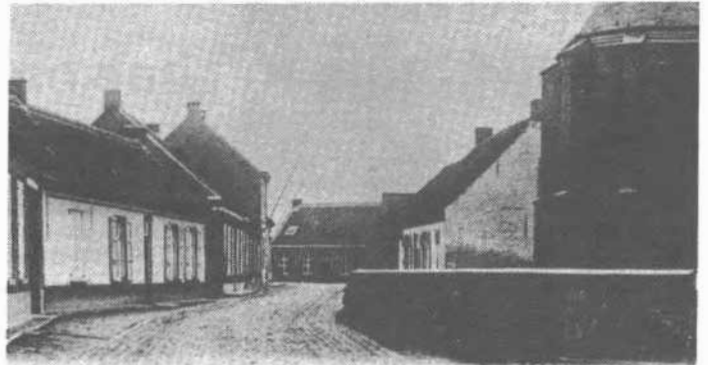

● De strijd van de arend met de draak : het levenswerk van de kunstsmid.

Levenswerk.

Het levenswerk van de artiest prijkt in de erehal van het gemeentehuis: „De strijd van de Arend met de Draak”, zinnebeeld van een gevecht onder vijandige dieren. Men kan er lang bij stil staan om het te bekijken en zich de vraag stellen hoeveel werkuren daarin steken. Maar die zijn niet opgeschreven in het looiboek. Het kunstwerk is het blijvende getuigenis van Gusts wilskracht, vastbera-

Het huis van Gust Hermans werd in 1856 gebouwd door Petrus Van Herck tijdens de aanleg van de spoorbaan Antwerpen - Turnhout. De vader van Gust kocht dat huis in 1869. Gust Hermans huwde in 1919 met Rosalia Braeckmans en samen hebben zij naast de smidse een winkel in allerlei ijzerwaren uitgebaat. Bij het openen van de winkeldeur, hoorde men tot ver in de straat het geklingel van een stel koperen buisjes, net een kleine beiaard. Daardoor wisten Gust of Lies dat er een klant was. Het echtpaar heeft samen hard gewerkt om 8 van de 9 kinderen groot te brengen.

Vlieten — Geldstraat. — Rue de l'Argent. D. Hendie, 110, Plantijn-Over, Antwerpen.

● De Geldstraat (nu Kerkstraat) met in de achtergrond de smidse van Gust Hermans.

denheid en doorzettingsvermogen om kunst te scheppen. Zijn laatste grote opdracht was het restaureren van het bladwerk ijzeren hekken, aan de voorzijde van het stadhuis te Lier.

Gust heeft zich daarin nog eens kunnen uitleven. Hij voelde zich, niet ten onrechte, kunstenaar en droeg daarom een speciale, grote hoed. Doch ondanks zijn roem bleef hij een nederig mens, een vriendelijk en gezellig man, graag gezien door eenieder, zelfs buiten de gemeente. Misschien hebben wij, Nijlenaars, te weinig oog gehad voor zijn kunst toen hij leefde. Maar 't is nog niet te laat om en gedenkplaat aan het huis te bevestigen als eerbewijs. „Hier leefde kunstsmid August Hermans”.

* Octaaf Van Camp.

Mensen van bij ons

Terugkeren naar het oude Regime onmogelijk...

*„Boerejongens, patriotten,
hebt couragie, scheidt maar moed!
nog een weing, 't zal wel hotten,
alles maer in order doet!”*

Bovenstand vers uit een van onze Patriottenliederen is te optimistisch gebleken, maar alleen star-gehouden optimisme zal onze mensen doorheen de eerstvolgende decennia helpen.

Na 355 dagen "Patriottentijd" keren wij terug onder het Oostenrijks Bewind. Overeenkomstig de beloften van Leopold II en het verdrag van 's-Gravenhage worden de oude vrijheden van onze gewesten hersteld. Wij doen een stap terug in de tijd en het Ancien Régime, dat Jozef II -tegen wil van het volk- heeft willen hervormen, wordt opnieuw ingevoerd. Zowat overal weerklinken Te Deums ter ere van de vertegenwoordigers van het keizerlijke gezag, en bij hun terugkeer in de Kempen rapporteren de Oostenrijkse troepen dat "iedereen bevangen is van vrees". Maar ondanks dit alles en alhoewel de leiders van de Omwenteling naar het buitenland gevlucht zijn, blijft de oppositie tegen Wenen aanhouden. De oude vete is niet vergeten en leidt regelmatig tot wrijvingen en botsingen, niet alleen tussen de onderworpen bevolking en haar Oostenrijkse meesters, maar ook tussen de Oostenrijksgezinden en de Patriotten onder onze landgenoten. Dagelijks meldt onze magistratuur incidenten tussen burgers en soldaten.

Op 19 december 1790, negen dagen na de ondertekening van het vredesverdrag, ontstaat er in de herberg „De Herderin" te Lier een vechtpartij. Een soldaat wordt ernstig gewond en sterft kort nadien in het Gasthuis.

De bevolking komt op straat, en ons bestuur vreest dat stad en bijvang gestraft zullen worden met plundering en onlusten. Maar de wil om het toch al zo broze bestand niet in gevaar te brengen matigt de Oostenrijkse reactie. Een kleine maand later ontstaat te Borgerhout een bloedig gevecht tussen burgers en Oostenrijkse Dragonders, waarvan de kroniekschrijver Van der Straelen het volgende relaas geeft : „Op Verloren Maandag 10 januari, namiddag is er een heerlijk gevegt ontstaen tot Borgerhout tusschen de Dragonders en de Borgers, veele van de laetste sijn swaer jae doodelijk gequetst; waerom sy wederom sanderdags militaire wapens inleveren of... hebben aen de Kipdorp poort geset..." In de nacht van 30 op 31 januari wordt in Heist op de Oostenrijkers geschoten, en 's anderendaags bericht commissaris Blumenthale aan de wethouders van Heist dat zij aanstonds alle oorlogsmaterialen welke de Patriotten gediend hebben, moeten inleveren bij de majoor van de Oostenrijkse troepen te Herselt, op straf van "militaire executie". De 1ste februari worden hem 103 geweren en bajonetten en een kist dardoezen besteld. Maar de majoor is niet tevreden - en hij heeft blijkbaar gelijk-. De 10de worden immers nog 113 geweren en het vaandel binnengeleverd. Hierna volgt een algemene maatregel om "alle vaendels, schietgeweiren, sabels en alle wapenen oock alle teeckens van rebellie... uniformen, cocarden" op te eisen. Steeds strengere maatregelen worden genomen om de rust te handhaven. Burgers die "door hunne leugentael en valsch nieuws dat sij verspreijden het volck traghten oproerigh te maecken tot hun bederf" moeten aangegeven worden, opdat men "het quaet seffens sou kunnen dempen".

Indien dit niet gebeurt, hebben de Oostenrijkers opdracht te handelen "als vijant" en zullen de weerspannigen "overvallen worden met het geweld der militairen". Eerlijkheidshalve dient vermeld dat ook soldaten die de rust verstoren streng worden gestraft: een soldaat, die in een Lierse winkel heeft gestolen, krijgt "sestig gruwzame stokslagen", en twee jonge tamboers, aan **Ja Jacob, Nee Jacob...** eenzelfde misdrijf schuldig, worden gegeseld. Ondertussen wordt de strijd tussen de Oostenrijksgezinden en de Patriotten in het Nijlense bestuur beslecht. In de maande april wordt de nieuwe magistratuur aange-

steld en Jacob de Cnaep schrijft: "Den 16 April 1791 afgeseyt de schepenschap door den meyer van Nylen (hijzelf) en de sleutels van de kom behandigt op 17 dito aen Joannes van Rompaey, out-schepenen".

Gans het jaar 1791 blijven de twisten tussen keizersgezinden en Patriotten voortduren.

Op 5 januari 1792 legt Jacob de Cnaep, andermaal, de eed af als schepen van Nijlen. Blijkbaar heeft hij dus de bezwaren die tegen hem waren ingebracht kunnen weerleggen.

Op 25 maart 1792 ontvangt hij "een ordinnantie (1) van Syn doorluchtigste hoogwaardigheid tot de aertvaart (2) van Syne Keyserlycke Majisteyt met andere gebeden tot lavenisse synder siele ende daer bij drijmael de dood clocken luyden daegs, ende is publieck voor alle man op 't kerckhof verpacht voor negen gulden tien stuyvers aen den nieuwen coster Gommarus van Leemputten, den minsten bieder geweest". Het luiden van de doodsdklokken vraagt een zeer zware inspanning: waar het tussen de dorpelingen onderling als een vriendendienst wordt beschouwd, wordt het als het voor officiële gelegenheden moet gebeuren verpacht. Ook de requiemplechtigheden voor Leopold II en de inauguratieviering voor keizer Frans II zijn aanleiding tot spanningen tussen het Oostenrijksgezinde magistrataatschap en de patriottischgezinde geestelijkheid. De kanunnik-scholaster (3) is met de scholieren uigenodigd voor de lijkdienst, maar beweert te laat verwittigd te zijn. Het stadsbestuur antwoordt daarop dat die uitleg niet aanvaardbaar is, vermits het bekend is "hoe gemakkelijk men ten tyde der gepasseerde onlusten, wanneer de zoogezegde godvruchtige byeenkomsten een ander oogwit hadden, al de klasen der ingezetene wist te verzamelen". Bij het "Te Deum" ter ere van de nieuwe keizer verwaarloost de kanunnik-tresorier (4) om, naar oud gebruik, de magistraten persoonlijk uit te nodigen. Dadelijk krijgt hij een strenge berisping, waarin men hem op bittere toon vraagt "of hij zich schaamt onder menschen te komen, die zijn vroeger bestaan kennen, dat zulks echter overbodig is, daar men de onnoozelheid van den persoon considereert, hem liever met compassi als met afgekeerdheid bejegenen zal".

De Fransen komen...op onze kosten.

Op 20 april 1792 verklaart Frankrijk de oorlog aan Oostenrijk. De 1ste mei roept generaal Bender, de Oostenrijkse militaire bevelhebber in onze gewesten, de staat van beleg uit. Hierbij zegt hij het Pact van 's-Gravenhage op, wat met het oog op de populariteit van de Oostenrijkers een zeer onhandige maatregel was. In Lier worden verschillende burgers aangehouden omdat ze al te vrijmoedig hun misnoegen hebben geuit. Als de Fransen inderdaad ons land binnenvallen, reageert men bij ons vrij onverschillig, en een oproep van de keizer aan het land om hulp en steun voor het regime blijft vrijwel zonder weerklank. De zomer van 1792 gaat voorbij met doortochten van troepen. De Fransen worden eerst teruggeslagen, maar op 6 november worden de keizerlijke Oostenrijkse troepen te Jemappes verslagen door de

● De sansculot, brenger van „vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid”

Franse generaal Dumouriez. En twee dagen later krijgt ons bestuur bericht dat de gouverneurs het land verlaten.

*"Charnibleu! Wat zullen wij dansen,
Morgen vroeg dan komen de Fransen;
Ik heb het gelezen in de courant,
Morgen zijn de Fransen in 't land".*

Met dit liedje worden de Fransen op 20 november 1792 aan de Mechelse poort te Lier door een zingende volksmenigte begroet. Op vrijdag 24 november wordt de vrijheidsboom geplant en daags tevoren heeft men alle straten Franse namen gegeven: de markt heet nu "Place Washington", de Rechtestraat "Rue Dumouriez" enz. Het enthousiasme waarmee de Fransen worden begroet, wordt verklaard door de belofte van generaal Dumouriez dat men vrij een constitutie zal mogen kiezen en dat hij de Schelde open zal verklaren.

De eerste novemberdagen twisten Nijlen, Kessel en Bevel over de betaling van "vier karren, peerden en wagens die noch in 't soecken syn naer Loven en elders en die op mars syn geweest met de keyserlycke troepen naer Loven, Lumborgerlandt,...". Men besluit uiteindelijk ze toch te halen. En Jacob de Cnaep meldt "op 8 dito op mars geweest".

Op 2 december bespreekt men in de Roskam de opeisingen van de "Franse troepen tot Walem", die voor de Bijvang "75 veertel (5) haver en 9000 pond hoy" bedragen. 's Anderendaags wordt onze schepen in Lier ontboden om de gemeente te doen vergaderen op een zekere plaats "die ons sal goet dunken om 't manifest van den Carolus, Franciscus-Dumouriez, Letenant Generael van 't Belgiërs leger aen onse gemeynte voor te lesen en teecken".

"Op 5 dito gevaseert (6) naer den Roscam binnen Nylen ter presentie van de borgemeesters en de geheele gemeynte, om te consulteren (7) in wat maniere het volk wilt leven en sterven volgens een manifest van C. Frans Dumouriez toegesonden als een vrij volck en hebben gesamentlyck geresolveert (8) als volgt te weeten: Als dat

wy willen leven en sterven in de Roomsche Catholycke Religie en de aen de constitutie van Brabant als een vrij volck, voorders te gedragen aen de hoofdsteden van Brabant...".

Brabantse trouw

Volledig luidt de verklaring van onze Nijlense volksvergadering als volgt:

Verklaringe van de Gemeynte van Nijlen

"De ondergescreve mijnende gaen te genieten de soete vruchten van een vrij volck, hooren dat dit staet belet te worden door eenige particulieren, maar vrij gemaekt zijnde door de verwinnende Fransche wapens, en deses helden, stellende in onsen vrijen keus, wegens onse regeringe, zoo list, dat de ondergeteekenden sijnde allen 21 jaeren en ingesetene van Nylen, Bijvank van Lier in Brabant, declareren dat Sy sonder imants inductie (8) en sonder persuasie (9) van imant, hun houden aen hunne oude Constitutie van Brabant, aen de Blijde Incomste, en aen de H. Roomsche-Catholijcke Religie; voorder dat sy voor hunne wettige representanten erkennen de drij Staeten van Brabant, protesteerende tegen alle die welke hier tegens iet souden willen in voege brengen. In teecken der waarheyd hebben wy deze met onse eygene handen onderteekent binnen Nylen den 5 december 1792.

Get. J. de Cnaep, schepen

Joannes van Reusel

Joannes Batis Wils

Dit is op 5 december door de geheel gemeynte voor goet en vast gehouden ende gesloten ende geteekent op eene andere liste bij den notaris in den Roscam". Ondanks deze opstandige verklaring zijn er blijkbaar toch ook wel enkele Fransgezinde Nijlenaars, want Jacob de Cnaep somt ook nog een vijftal huisgezinnen op "die de welke niet wilden teekenen op de oude Constitutie van Brabant ende alle haer prefilegieen". Tien dagen later worden de Nijlenaars tot staatsvijanden verklaard, want op 15 december wordt een decreet afgekondigd dt verklaart: „Men heeft grote filosofische beginselen verkondigd, maar alles bij het oude gelaten. Waar het op aankomt is: alle bezittingen van onze vijanden als onderpand voor de oorlog in beslag te nemen. Onze vijanden? De geprivilegieerden, die tevens de vijanden van het Belgische volk zijn. Wil het Belgische volk dat niet inzien, dan is het zelf onze vijand en moet het dat aan den lijve voele!" In hun roes bevrijd te zijn van de Oostenrijkers, hebben onze mensen uit het oog verloren dat het woord "vrijheid" op verschillende manieren kan worden uitgelegd en dat er een hemelsbreed verschil ligt tussen de beginselen van de Franse Revolutie en de gedachten die hier het leven bepalen. Met het decreet is een nieuw en hard regime aangekondigd: "De

goederen die toebehoren aan de schatkist, aan het bestuur, aan zijn agenten, aanhangers, begunstigden en huurlingen, alsook die van kloosters, wereldlijke en kerkelijke gemeenschappen zullen onder sekwestre worden geplaatst, opdat ze zouden bewaard blijven en er niets zou worden verduisterd". Deze verklaring betekent niets minder dan een totale inbeslagneming van alle goederen. Niet te verwonderen dus dat reeds op 22 december -de Fransen zijn dan pas een goede maand in 't land- te Mechelen plakaten worden aangeplakt, die aanspreken tot verzet.

Generaal Dumouriez.

Karel Verhulst vertelt: „Daer was een soort van Sans-Culotten en plantten op eenen staek een jacobinsmuts, en verbranden in de tegenwoordigheid van de representanten de Constitutie van Brabant. De representanten, die er aen kwamen, was saus naer het kommeken, en deden de volgenden eed: -Ik zweer getrouw te zyn aen de zaake der vryheid en gelykheid en voor te staan met alle myne magt de eeuwige regten van het souverein volk, en van op mynen post te sterven, is 't noodig, dezelve voorstaende-". Op 24 februari geeft Breda zich over aan de Fransen. De volgende dag beginnen de Fransen het bombardement van Maastricht en Karel Verhulst meldt: „Men hoort allen dag het Canon roncken aen de kanten van Thienen tot Landen en daer omtrent, zynde in meert vier dagen gevochten, ende alsdan trok de fransche Carmagnole (10) op Vrankryk“.

Op de "specificatie van verschotten de devoiren" (11) door schepen de Cnaep gedaan, staat dat op 12 maart 1793 100 "France" huzaren en 180 jagers onder het bevel van "jenerael" de Lamorlier hier komen legeren. Daar er voor zoveel volk geen brood voorhanden is, zendt Jacob de Cnaep zijn paard en kar de 14de voor zonsopgang

naar Antwerpen en bekomt "door veele schoone woorden" dat de ruiters reeds de 19de zullen vertrekken, wat ook gebeurt. Uit voorzorg zijn alle dorpspapieren in de dorpskom op de toren gelegd.

En daar zijn de Oostenrijkers weer.

De Oostenrijkse troepen verslaan op 18 maart 1793 de Fransen te Neerwinden, en voor de zoveelste maal in onze geschiedenis bevinden zich twee vreemde, strijdende partijen op ons grondgebied. Jacob de Cnaep verhaalt dat op 23 maart "hier 350 France militairen billiteeren (12) en noch 175 jagers"; 46 paarden en karren worden opgeëist om haver en hooi te halen in Lier; in de nacht van 23 op 24 maart brengen meer dan honderd karren het gevraagde aan. Gans het leger overnacht op het kerkhof, "waer eene spraech was van die voasie (19) te stapelen in onse kercke voor magasyn, maer het aen naederen der keyserlycke troepen syn sy op dito omtrent 8 uren voor middag in grooten haeste vertrocken met alle de voasie naer Antwerpen door Lier en hebben al te mael de peerde van den Byvank meegenomen, maer zyn altemael te Antwerpen gedusiteert op dien schij van Morsel ende Berghem door de Keyserlycke bevochten ende gecapituleert".

Karel Verhulst schijft: „Den 23 meert staken de Fransche de Jacobinsmutse in brand, 's morgens ten 8 uren en verlieten de stad Brussel. Om dry uren namiddag kwamen de Oostenryckse troupe er binnen, onder vreugden geroep van groote menigte borgers, die hun te gemoet waeren gegaen verre buyten de stad". Sedertdien is het een komen en gaan van troepen en van 2 mei tot 8 juni "lagen hier 186 husaren van Osterack en eenige peerden minder". Als ook deze soldaten uiteindelijk vertrokken zijn, schijft Jacob de Cnaep dat alles in onze gemeente opgegeten is. Geen wonder!

Vier maanden Franse plunderingen zijn genoeg om de Antwerpse liedjeszangers op de Foor te laten zingen: "Adieu, de Sansculotten.

*Hip, hip de patriotten!
Wij hangen de verraders
van onze staten vaders".*

(wordt vervolgd)

*Rosette Rymenants.

1. "ordinnantie": verordening
2. "aertvaart": uitvaart, hier: requiemplechtigheden
3. "kanunnik-scholaster": directeur van de Latijnse school
4. "kanunnik-tresorier": kerkelijke autoriteit
5. "veertel": inhoudsmaat voor granen
6. "gevasseert": opgeroepen om zitting te houden
7. "consulteren": overleggen
8. "inductie": aanwijzing
9. "persuasie": overhalen, poging op te beïnvloeden
10. "Carmagnole": hier: Jacobijnen, Franse revolutionairen
11. "Specificatie van verschotten en devoiren": lijst van op-eisingen
12. "billiteeren": inkwartieren
13. "voasie": bagage, voorraad

*

Van Mensen en Dingen:

Het Nijlens loboek

Een smid was in het verleden, en zeker op het platteland, even onmisbaar als een timmerman, een blokmaker of een geneesheer. Op de hoeve was er altijd iets te herstellen. Al die kleine rekeningen werden niet direkt betaald maar in een loo(i)boek verzameld en op het feest van St-Elooi vereffend.

De familie Hermans bezit een loo(i)boek met vereffende schulden vanaf 1763. Het begint met Peeter Van Loo (maalder te Bouwel of te Bevel). Belangrijk is wel dat er niet alleen namen vermeld worden van boeren en pachters uit Bouwel en Bevel, maar ook uit Nijlen. Volgende Nijlenaars staan erin vermeld.

1765 : Jan Baton - Paddekoten; 1791 : Jan Van Rompay pachter Stijnhoef, toebehorend aan het klooster Nazareth te Lier; Adriaen Lenaert - Paaleik; Cebastiaen Liekens - Schovaert. 1793 : Fransus Leysen, op de Bist. 1794 : E.H. De Kok, pastoor (Joannes de Kock, 1792-1807 - Zie Stockmans). „Zijn peerd van nieuwe ijzers voorzien en kar gerepareerd." Hij was dus niet alleen pastoor, maar ook landbouwer; Jan Vervoort, Molderneet. 1795 : Gommarus Van Brand, op de Bist; Gommaar Dillen, Goorkant. Frans Verbraeken, Dorsel; Frans Lesseleers, Neerhoef. 1796 : Rekeningen voor de kerk van Nijlen; Wwe Lenaerts, Lierseveld. 1798 : Jacobus Peeters, Boshoeck. Jan Van Looy, Schovaert; Joannes Leysen, timmerman, Beenhouwersstraat. Peeter Traets, bakker. 1800 : Machiel Anthonis, Goorkant. Petrus Van Reusel, Bist; Jacobus Jacobs, Steynhoef; Jan Gommaar De Doncker, Looystraat; Frans Dillen, Paddekoten; Jan Van Herck, Bist; Petrus Voorspoels, Boshoeck; Peeter Hens, Bist.

Onbekend is de smid die dit alles opgetekend heeft, ook de plaats waar zijn smidse stond; niettemin is dit boek waardevol. Het bevat immers kerkrekeningen en namen van boeren en pachters die in onze gemeente geleefd hebben.

*Octaaf Van Camp

Het loboek van 1763.

• Miel Peeters, alias Miel van de Vors.

Sport van toen:

Nijlense renners van na den oorlog

Na 14-18, wanneer het dorpsleven terug in de normale plooi komt, kan Nijlen weer bogen op meerdere renners. Samen met Flor Dieltjens verkennen we de periode voor Fonne Sas en Disiré Mariën. De tijd ondermeer van onze fameuze vrouwelijke renner Germaine Verboven... en haar geel bloemekenskleed.

RENNERS VAN NA DEN OORLOG

Na de eerste wereldoorlog, wanneer alle mensen terug thuis waren uit Holland of het leger, verschenen ook in onze kontrijen terug renners, wier faam bij onze oudere lezers zeker voortleeft. Dat was de tijd waarin mannen als Jul en Mil Peeters (de mannen van de Vors), Burger de Groof, Benoëi Jansens (alias Benoëi Oskens), een Jacobs (Pitje Pirremus) en Fons en Jef Verboven in de omliggende dorpen gingen koersen.

GERMAINE WINT 30 KOERSEN

Tussen al die mannelijke stoerheid zouden weldra de prestaties opvallen van een vrouwelijke renner: Germaine Verboven, in de volksmond „Mein van den Ouwe”. Evenals haar nichtje, Celine Verboven (zuster van de gebroeders Verboven) besteedde zij reeds op jeugdige leeftijd het stalen ros. Zij kon echt hard rijden, en dat was haar kozijns niet ontgaan. En zo kwam het dat Mein (geboren in 1906) als 14-jarige haar eerste koers in Broechem ging rijden. Een en ander zonder rennersuitrusting en zonder koersfiets. Wat Germaine niet belette de koers feestelijk te winnen... in een geel, met blauw afgezoomd bloemekenskleed. Moeder Verboven mocht dat allemaal niet weten, vertelde Mein. Haar eerste, echte koersfiets kreeg ze van Sooi Vélo, fietsenmaker in Broechem. En aldus ging Germaine op training met de gebroeders Verboven, werd een prima renner, en boekte op 4 jaar tijd een 30-tal overwinningen. Tot moeder het precies te weten kwam, toen was het gedaan met de pret. Tot haar mooiste prestaties rekent men een driemaal herhaalde overwinning op Elvire De Bruyn (een renner die later, na een heelkundig ingrijpen, jongen werd).

ALLE RIJDERS

En dan hadden wij ook nog Louis van Jan Leysen, die zich de luxe van twee bijnamen kon veroorloven: Witte van Jan Leysen of Witte van de nieuwen baas. Louis werd in 1917 te Kessel geboren, kwam in 1931 naar Nijlen (kafee Den Tikken Haan) en begaf zich het volgende jaar reeds aan de wielrennerij. Hij was toen 15 en reed dan bij de categorie „alle rijders”. Louis werkte aan de dokken, een job die moeilijk met koersen kon verzoend worden. Van trainen kwam niet veel in huis. Toch reed „de Witte” een drietal jaren, verzamelde een ere-palmares van acht overwinningen... en moest toen op doktersbevel de fiets aan de haak hangen. Louis van Jan Leysen liet het echter niet daarbij: wat later zullen we hem terugvinden bij F.C. Nijlen.

Nog een „alle rijders”-renner is Jan den Hollander (Jan Sebrecchts). Geboren in 1917 kwam Jan op 15-jarige leeftijd in onze gemeente terecht. Ook hij werkte aan de dokken, kon dus onvoldoende oefenen. Hij reed tot zijn 18de en won één koers. Eigenaardig is wel dat zijn zoon Leo 25 jaar later ook die koers won!

Louis van Jan Leysen en Jan Sebrecchts hebbenook nog gereden ten tijde van Fonne Sas en Disiré Mariën. Maar daarover hebben wij het een volgende keer!

*Flor Dieltjens

Juul Peeters

Nijlen, 1830 - 1848:

„Het hooy en de klaveren zijn ook van goede hoedanigheid”

Op 4 oktober 1830 had het voorlopig bewind besloten een onafhankelijke staat België te vestigen. Het Nationaal Congres had dit werk afgerond met een voor die tijd zeer liberale grondwet. Leopold I, (1831-1865), alhoewel van nature zeer conservatief, wist toch, binnen de grenzen der constitutie, leiding te geven. De Nederlandse koning Willem II had de hoop België op een of andere manier terug te winnen nog niet opgegeven. Van Franse zijde was er grote druk om de neutraliteit van België om te buigen in een samengaan met Frankrijk. Tot 1839 kende België weinig politieke strijd. We moesten economisch vooruit. In 1834 werd met de aanleg van de spoorwegen begonnen. In 1840 was ons net even groot als het Franse, in 1848 viermaal zo groot als het Nederlandse. 1839 bracht het verlies van half Luxemburg en Nederlands Limburg. Grote economische crisis, werkloosheid en ellende. Rond 1845 werd de toestand dramatisch, bijzonder Vlaanderen werd erg getroffen door het verloren gaan van de linnenweverij en door het mislukken van de oogsten. Het werkvolk was te zeer afgestompt om in het verzet te gaan. De links-liberalen eisten wel uitbreiding van het kiesrecht. De kans op revolutie was klein in 1848.

NIJLEN 31 DECEMBER 1848

Het verslag van gemeentesekretaris J.B. de Cnaep over het jaar 1848 kan ons wat vertellen over het Nijlen van toen. De jaren na 1845 waren in onze streken moeilijk en zwaar. De aardappelziekte van 1845 en de slechte graanoogst van 1846 waren door onze mensen nog niet vergeten. Er deden zich dat jaar volgens de Cnaep „eenige gevallen van cholera voor, zeven personen zijn bezweken doch deze ziekte schijnt deze gemeente verlaten te hebben,,(31 december 1848). Het jaar 1848, steeds volgens J.B. de Cnaep, was ook een jaar met late vorst en de zo nodige aardappelen leden weer schade. De boekweitooft gaf maar een halve opbrengst tegenover de vorige jaren. De oogst van haver, rogge en gerst was goed en „Het hooy en de klaveren zijn ook van goede hoedanigheid.” Ondanks de late vorst zal de zomer in dat jaar dan wel goed geweest zijn. Er waren verkiezingen geweest te Nijlen op 22 augustus 1848 en bij Koninklijk Besluit waren de heren Beirens, Daems en De Doncker op 6 november 1848 respectievelijk tot burgemeester en schepenen verkozen.

Den lijst der gemeentekiezers, overzien, opgemaakt en afgekondigt volgens de schikking der wet, zonder dat daertegen eenige reclamatie is gedaen, bevat het getal van 103 kiezers.

Het verslag van J.B. de Cnaep over het jaar 1848 bevat de elk jaar terugkomende onderwerpen: Bevolking - Gemeentebestuur - Financiën - Eredienst - Openbaar Onderwijs - Openbare Veiligheid en Gezondheidswezen - Burgerwacht en Militie - Openbare Belastingen. Gemeenschapswegen en Waterbeheer - Landbouw. We zullen ons beperken tot de onderwerpen die ons het best de mens en de sociale toestand van toen voor de geest kunnen brengen. Ziehier wat de Cnaep daarover schrijft.

BEVOLKING

De bevolking beliep op 31 december 1848, te weten de mannelijke 974, de vrouwelijke 929, zamen 1903 zielen. Geboorten van het mannelijk geslacht : 20; van het vrouwelijk geslacht : 17; zamen : 37. Overlijdens van het mannelijk geslacht : 18; van het vrouwelijk geslacht : 17; zamen : 35. Het getal aangegane huwelijken belooft tot 11. Gedurende 1848 hebben zich binnen deze gemeente nedergezet het getal van 40 personen.

GEMEENTE FINANCIEN

De plaatselijke belastingen of octroi, gevoegd bij de opcentiemen bij de directe belastingen van den staet maken schier de eenigste inkomsten dezer gemeente uit. Deze inkomsten hebben echter gedurende eene reks van jaeren genoegzaam geweest om de gewoonlyke jaarlijkse uitgaven te dekken, maer ten gevolge van de langdurige dierte der levensmiddelen die er heeft geheerscht waerdoor het bureel van weldadigheid is moeten ondersteund worden en daerbij den gedurigen aengroei van de behoeftige klas, is het octroi voor het jaer 1849 met 200 francs verhoogd zoo dat hetzelfde thans tot 4000 francs is beloopende. De begroting voor het loopend jaer is gearresteerd den 22 Xber 1848. De ontvangsten tot 12.789 - 62; de uitgaven tot 12.537 - 64. Batig slot: 251 - 98.

EEREDIENST

Den eeredienst is op geenerlei manier gestoord geworden. De Heer pastoor geniet eene toelage van jaerwedde op de gemeentekas ten bedrage van 300 francs. Er is gedurende den loop van 1848 eene aenzienlijken onderhoud aan de kerk en toren gebeurd door het uitkappen en toestrijken van de jointuren derzelve. Men spreekt heden van dit jaer nog vier nieuwe vensters in ijzer te plaatsen langs de noorderzijde. Het kerkhof bevindt zich insgelijks in goeden staet van onderhoud zoo nochtans dat er aen deszelfs ingang nog ontbreekt een hekken in ijzer.

De aandachtige lezer zal voor zichzelf reeds enkele bedenkingen gemaakt hebben uit deze verslagen. Dat er te Nijlen in 1848 enkele gevallen van cholera zouden geweest zijn is zeer onwaarschijnlijk. De kennis om een juiste diagnose van deze vreselijke ziekte te stellen was niet altijd aanwezig. Het getal van 103 stemgerechtigden was voor die tijd normaal. Het waren enkel de burgers die een zekere welstand hadden of een ambt bekleedden die mochten stemmen. Nijlen sluit het jaar ook af met een verlies van 12 personen, wat voor een gemeente zeker geen bewijs van weelde is.

Dat de zomer van 1848 goed was, weet ik zeker, want een vriend landbouwer verzekerde mij stellig : *als er droog hooi is en malse klaver is er voldoende zon en regen om een goede zomer te hebben.* In een der volgende nummers hoop ik U meer te vertellen over het eindejaarsverslag van de zeer nauwkeurige sekretaris J.B. de Cnaep.

* Jos Bastiaens

Op deze nagekomen foto zien we Mil Goovaerts, alias Mil Pee, een renner van voor 14-18 (Poemp 9).

Ter Overweging

De Lange Weg

*Gelovigen en ongelovigen,
onkerkelijken, vrijzinnigen, humanisten,
mensen van links en mensen van rechts,
we wonen in hetzelfde dorp,
dat "aarde" heet.*

*We zijn aan elkaar toevertrouwd
om in vriendschap samen te leven.*

We horen bij elkaar.

*We gaan samen de lange weg,
de weg naar het licht,
de harde weg, die voert door de woestijn
van menselijke dorheid,
over bergen van hebzucht,
wantrouwen en geweld,
naar een nieuwe lente over de wereld!*

We maken ons geen illusie.

We verwachten geen wonderen.

We gaan samen de lange weg!

Werken mee aan dit nummer:

Redactie: Jos Bastiaens, Walter Caethoven, Flor Dieltjens, Jozef Engels, Rosette Rymenants, Jos Thys en Octaaf Van Camp.

Fotografie: Jeannine Thys en René Verhaegen.

Tekeningen: Mark Derboven, Dirk Liekens, Mark Verreydt en DF-ledenblad.

Grafische vormgeving: Walter Caethoven.

Eindredactie: Rik Claes.

Fotozetwerk: Greet Gilis.

Druk: Armand Luyten.

